

прописи који су регулисали правни режим непокретности били бројни, по садржају разноврсни, делом наслеђени из правне праксе претходне државе, најчешће правно коректни, али да је правна пракса била дискриминаторска према означеним категоријама грађана (Срби, Јевреји, Роми...).

Зборник радова *Правни поредак Независне Државе Хрватске* за свођује попис извора и литературе (335–356).

Мишљења смо да је основна вредност овог зборника радова садржана у чињеници да нас он ослобађа дуго присутних контроверзи о државно-правном карактеру НДХ, распрострањених стереотипа, паушалних оцена, идеологизованих вредносних судова. Слика правног поретка НДХ коју овај рукопис нуди је заснована на примарним истраживањима, научно утемељена и поуздана, слојевита и сложена. У питању је држава у којој није постојала владавина права и правна сигурност грађана, у којој су постојали расни и дискриминаторски закони, где је право силе односило превагу над силом права, где је терор над становништвом друге вере и нације био легализован и чинио саставни део државног пројекта чији је крајњи циљ било „коначно решење“ српског, јеврејског и ромског питања. У питању је држава, формирана унутар новог нацистичког поретка, која је имала основне атрибуте државности и чија је власт сносила потпуну одговорност за почињени злочин геноцида.

Љубодраг ДИМИЋ

Предраг Лажетић. *Војни музеј 1878–2014*.
Београд: Медија центар „Одбрана“, 2015.

У историји српског народа нема много институција дугог трајања и културног значаја попут оног какав има Војни музеј. Још је мање историографских радова који покушавају и успевају да истраживачки свестрано и целовито обраде институцију и презентују трајање од 137 година, кроз три века (1878–2014) и више епоха у којима су садржана сва искушења српске историје модерног доба – ратови, страдање, буне и устанци, године ропства и окупација, диктатуре, грађански ратови и револуције, економске и политичке блокаде, дипломатске кризе. У питању су епохе које се смењују у животу појединца и нације, али и институције, са успонима, падовима, сеобама, утрошком значајних генерацијских енергија на подизању и очувању државе, сазревањем нараштаја који имају различита животна искуства, сензибилитете, идеје, интересовања, знања.

Све то оставља трага на институцији која се професионално бави сабирањем, чувањем стручном обрадом и презентовањем материјалних остатака и сећања на ратну прошлост. Оставља трага на институцији која

попут осетљивог „барометра“ региструје све видове „друштвених притисака“ које историја „урежује“ у њено биће, памти и чува памћење на ратове, националне узлете, идеологију интернационализма и одрицање од националних и државне идеје.

Структура књиге колеге Предрага Лажетића је мозаична. Поред инспиративног Предговора и допадљивог Резимеа, њу чини осам поглавља уклопљених у јединствену мисаоно-кохерентну целину. Унутар њих садржај је изнет путем 47 ужих тематских целина које је аутор настојао да свестрано обради и презентује.

„Чврсто тло историје“ на коме је заснована књига *Војни музеј 1878–2014*, аутор је пронашао у архивској грађи (пет архивских институција и 16 фондова и збирки), објављеним изворима (седам томова грађе), штампи и периодици (24 дневна и периодична издања), литератури различитог типа (више од 150 наслова) и богатој фото-документацији похрањеној у више институција. Све је то допринело да анализе и закључци до којих је колега Лажетић досегао буду поуздани, а историографско приповедање допадљиво.

Прича коју приповеда колега Лажетић почиње истог оног дана, 22. августа 1878. године када је свечано прочитана Прокламација о миру са Турском и саопштени акти о државној независности Кнежевине Србије и њеном територијалном проширењу. Тог 22. августа 1878, на свој рођендан, кнез Милан Обреновић је потписао Указ о оснивању Војног музеја. Тако је институција чији је задатак био да прикупља и чува предмете „од значаја за историју српске војске и за историју наоружања и ратовања“ не само постала вршњак модерне српске државе већ и један од темеља српске државности. Приповедање аутора окончано је 2014. годином, тренутком у коме институција Војног музеја, обележавајући стоту годишњицу од почетка Великог рата, ослоњена на деценијско искуство, настоји да „прекорачи“ сопствену садашњост (бремениту проблемима) и стручном снагом и знањем обезбеди будућност у којој ће наставити да дели судбину народа и државе о чијој историји говоре предмети које чува.

Између те две тачке у времену, 1878. и 2014, Војни музеј је превалио дуг пут који није формалан, већ суштински. У питању је шест епоха, више „почетака“ и „фаза“ везаних за његово функционисање: у првим деценијама његовог постојања (1878–1918), новог „рађања“ и рада у међуратним годинама (1918–1941), опстајања у времену Другог светског рата (1941–1945), развоја у првој послератној деценији – богаћења и сиромашења збирки (1945–1955), израде нове музејске поставке (1955–1961), стручног успона (1961–1991) и потраге за новим стручним идентитетом на прелазу векова (1991–2014).

У тако „постављеној“ структури књиге о Војном музеју учавачамо важне „преломнице“ српске и европске историје (1878, 1904, 1914, 1918, 1941, 1945, 1961, 1991). Око тих „преломница“ колега Лажетић испреда причу о: тлу, друштву и држави (историјском контексту XX века) и историји институције чија богата историја представља незаобилазан сегмент историје ратова (јер на простору Србије и Југославије тло стално подрхтава

и свака шеста година је ратна), државе (политике и идеологије), војске, културе (и музеологије као њеног темељног дела), друштвеног живота Београда, Србије и Југославије.

Прича коју приповеда колега Лажетић високо је персонализована. У њој се могу срести крунисане главе и председници држава, високо рангиране дипломате, министри и чиновници, генерали и пуковници, уметници и научници. Ипак, од посебне су важности имена људи који су свих претходних деценија чинили колектив Војног музеја, бринули о Музеју и музејским предметима, о приновљењу и обради музејских предмета, формирању музејских збирки, организовању изложби, уређивању музејских гласника, стручном уздизању институције. Те заслужне људе струке, прегаоце, стручњаке, чуваре сећања ово истраживање враћа у колективну свест савременика.

Аутор и уредништво су опремили књигу са 228 ликовних прилога – увек емоционалних, речитих, гласних. Ту су: зграде у којима је Војни музеј радио (нове, разорене, планиране али никада не подигнуте, адаптиране...), поставке – почев од оне из 1904, до оне из 1961. године (ентеријер и екстеријер) у чијем су осмишљавању учествовали угледни уметници и научници. Као ликовни прилози дати су материјални остаци по типу и садржају веома различити (сабље, јатагани, бодежи, занатско оружје, али и оно индустријско, ордење, заставе, униформе, дипломе, уметничке слике, портрети, бисте, фотографије знаменитих личности, факсимили, албуми, фотографије које сведоче о историјским догађајима из историје ратовања. Тај материјал дочарава атмосферу рата, буку коју праве хаубице, мирис барута, тишину војних гробаља, страхоте ратова, снагу историјских личности, значај победа, трагику положених жртава, вреву карактеристичну за изложбе. Између тог богатог материјала вијуга рационална прича историчара.

О каквој је књизи реч? О оној која презентује политичке прилике, друштвене околности и време у коме Војни музеј отпочиње и живи свој стручни живот. У томе има мало континуитета и веома пуно дисконтинуитета који оставља траг у функционисању институције.

Подсећамо на неколико догађаја о којима колега Лажетић пише у првом поглављу књиге. Символика да је Указ о Војном музеју донет на кнежев рођендан (22. август 1878) и у дану када је обелодањена Прокламација о миру са Турском, државној независности Кнежевине Србије и њеном територијалном проширењу сведочила је о династичком, политичком и државотворном значају институције која треба да велича војне традиције. Пораз у рату са Бугарском (1885) представљао је пресудан тренутак који је Милана Обреновића (власт) „удаљио“ од првобитне идеје да Војни музеј буде институција која ће јачати националну свест држављана Србије, сведочити о славним победама српског оружја, величати историјску улогу династије Обреновић. Отварање сталне поставке Војног музеја (1904), која се не случајно повезује са обележавањем стогодишњице Првог српског устанка, представља део церемоније крунисања Петра I Карађорђевића, што има изразити политички и идеолошки значај и говори о подстицању нацио-

налног и државног узлета (успона) Србије. Наведене преломнице одређују оквиру унутар којих се одвијао живот институције разапете између идеолошке улоге која јој је придавана, политичког „заборава“ који је често угрожавао њен опстанак и културног значаја и стручног узлета који се „отимао“ вољи историјских околности. То су равни посматрања које дефинишу ову књигу.

Први светски рат је, како показују истраживања колеге Лажетића, зауставио развој институције и донео разарање зграда, девастацију збирки, али и произвео „нови почетак“ који се јавља као последица убеђења да треба „опоменути“ покољења, одредити се према догађајима, сачувати од заборава успомене на дешавања у рату (том херојском добу). Прибирање музејских предмета на Солунском фронту било је упориште и нови почетак у животу институције. Насупрот „памћењу“, трагање за објективизованим погледом на прошлост било је последица потребе да се дубински објасни конфликт Србије са Аустроугарском и Немачком и аргументовано одбаци наметана кривица за рат. Требало је јасно проговорити о кривцима за рат, кривцима за злочине у рату, војсци и ратним победама, заробљеништву, добровољцима, уједињењу.

Међуратне године биле су време у коме је Музеј трагао за својом улогом у друштву. Истраживање је показало да су институција и запослени у њој били „разапети“ између великих идеја, неостварених планова, свакодневнице у којој се није осећао друштвени утицај музеја (до позних тридесетих када Војни музеј почиње да годишње посећује око 300.000 људи), политичких критеријума који су одређивали његову организациону структуру и делокруг рада, уметничког и стручног профилисања које је било у сенци политичког арбитражања.

Насупрот томе Други светски рат је значио време суровог страдања и сиромашења музејских збирки. У рату се зачео и нови почетак рада музеја. У измењеним околностима које је пресудно одређивао однос комунистичких власти према српским војним традицијама, некадашњој улози Музеја, запосленима, садржају девестираних збирки, сопственој улози у историји, (све почиње са нама, ми правимо историју у ходу, једини имамо право на истину) Војни музеј је пронашао своју нову друштвену и идеолошку улогу.

Послератне године биле су време идеолошког надзора и искључивости, арбитражања КПЈ (које води додатном идеолошком девестирању збирки), формирања кадрова (заменити неподобне), политичког прекрајања војне историје (ревизије историје), одсуства професионалног интегритета. Наступиле су и деценије лаганог али сталног стручног напредовања, учења, удаљавања од „споменичке оптике“, проналажења новог идентитета институције, ослобађања од анахроног идеолошког дискурса, стицања стручне зрелости и стручног угледа, укључивања у међународну размену знања. То је био сигуран темељ и инструктивни путоказ у сопственом искуству.

На прелазу векова Војни музеј се изнова, на кратко, суочио са „новим почетком“, тешким финансијским приликама, замрлом издавачком делатношћу, смањењем колектива и запостављањем ауторитета струке (стручности), наметањем „командовања“ у осетљивим пословима музеологије. Ипак, сопствено искуство, стечено знање, свест о значају, критичко промишљање улоге Војног музеја сигуран је темељ и инструктиван путоказ који води будућности. Томе, уз остало, служи и ова изузетна књига којом се може поносити музеолошка струка (студија случаја нуди пресек кретања у српској и југословенској музеологији), издавач, његови уредници, аутор, али и Војска Србије.

Љубодраг ДИМИЋ

Odd Arne Westad. *The Cold War: A World History*.
New York: Basic Books, 2017, 710.

Истраживања историје Хладног рата и свих његових аспеката за сигурно данас представљају најбрже растући и најдинамичнији део светске историографије. Само у последњих двадесетак година широм света се појавило на стотине и стотине књига и још више научних чланака који су се бавили најразличитијим сегментима тог глобалног историјског процеса. Међутим, иако је изучавање специфичних тематских целина или студија случаја и даље најприсутније у светској хладноратовској историографији, можемо ипак рећи да и даље оскудевамо у добрим синтетичким радовима који би на један дубински и свеобухватан начин, засновани на озбиљним емпиријским истраживањима, приказали најважније појединости тог периода, али и осмислили један чвршћи и интегративнији теоретски оквир који би последњих 70 година светске историје ставио у једну ширу и кохерентнију научну перспективу.

Већ током 90-их и почетком новог миленијума почеле су се појављивати синтетичке студије историје Хладног рата које су писали веома познати аутори као што су Мартин Вокер, Џон Луис Гедис, Мелвин Лефлер, Норман Стоун и др., а који су сви настојали да се, овако или онако, ослоне на нова истраживања која су настајала међу западним историчарима, уз успутне осврте на научне резултате историчара из других делова света. Оно што је било карактеристично за све ове историје Хладног рата била је чињеница да су ту историјску епоху искључиво посматрале из америчког или западног угла, највише се ослањајући на тек декласификовану архивску грађу из западних архива. Тиме је Хладни рат често бивао ограничен на историју једне суперсиле (и њених савезника) и њене спољне политике, где је још супарничка суперсила имала релативно равноправан положај у анализи, али се и она посматра-